

Niezwykła Wólka

Pochodzenie nazw, a szczególnie nazw miejscowości, od dawna interesowało ludzi. Wiele z nich posiada szczegółowe monografie, nie brakuje jednak takich nieopisanych i trudnych do objaśnienia. Pasjonatów geologii zainteresuje być może nazwa miejscowości położonej na wschodzie Polski na trasie Warszawa–Terespol, przy drodze krajowej nr 2, 21 km za Siedlcami, jadąc w kierunku Terespoła. Wólka Kamienna, bo o niej mowa, jest niedużą wsią liczącą obecnie 150 mieszkańców, a z okna samochodu zdążymy dostrzec sklep, ładną kapliczkę, poza tym kilkadziesiąt domów, które razem tworzą normalny wiejski krajobraz. Pospolita wydaje się jej nazwa – Wólka. W Polsce miejscowości, które w swej nazwie mają słowo Wólka, jest ponad trzysta. Drugi wyraz w nazwie Wólka Kamienna jest już mniej pospolity... „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” wskazuje, że konkretnie tę Wólkę nazywano Kamienną już w XVI w. Skąd właśnie taka nazwa? Z bardzo dużym prawdopodobieństwem możemy stwierdzić, że jest ona ściśle związana z kamiennym głazem pozostawionym przez lodowiec na tym terenie.

Ryc. 1. Pomnik przyrody nieożywionej w Wólce Kamiennej – wyjątkowy i największy w powiecie siedleckim okaz głazu narzutowego, fragment granitu rapakiwi, rozłupany przez okupanta w okresie II wojny światowej. Fot. T. Borkowski

Głaz, położony ok. 400 m na południe od Wólki Kamiennej (52003'46.74"N; 22031'26.25"E) mierzy w obwodzie 16 m i ma ok. 2,8 m wysokości, a jego szacunkowa waga to co najmniej 100 ton (ryc. 1). Jest on dużym fragmentem granitu rapakiwi, który ok. 140 tys. lat temu dotarł w rejon dzisiejszej Wólki Kamiennej przyniesiony przez lądolód zlodowacenia odry (stadiał warty) z Wysp Alandzkich. Ze względu na charakterystyczną strukturę granit rapakiwi z Wysp Alandzkich jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych skał przewodnich spotykanych wśród głazów narzutowych na terenie Polski. Jest to magmowa skała głębinowa, występująca w kilkunastu odmianach różniących się wielkością kryształów, dominującą barwą skaleni i nieznacznie składem petrograficznym. Granity rapakiwi są też jednymi z najstarszych skał w Europie. Ich wiek obejmuje okres od 1,8 mld lat (masyw Korosten na Ukra-

inie) do 0,92 mld lat (Rogaland, Norwegia). Okaz w Wólce Kamiennej pochodzi najprawdopodobniej z Wysp Alandzkich o wieku ok. 1,6 mld lat.

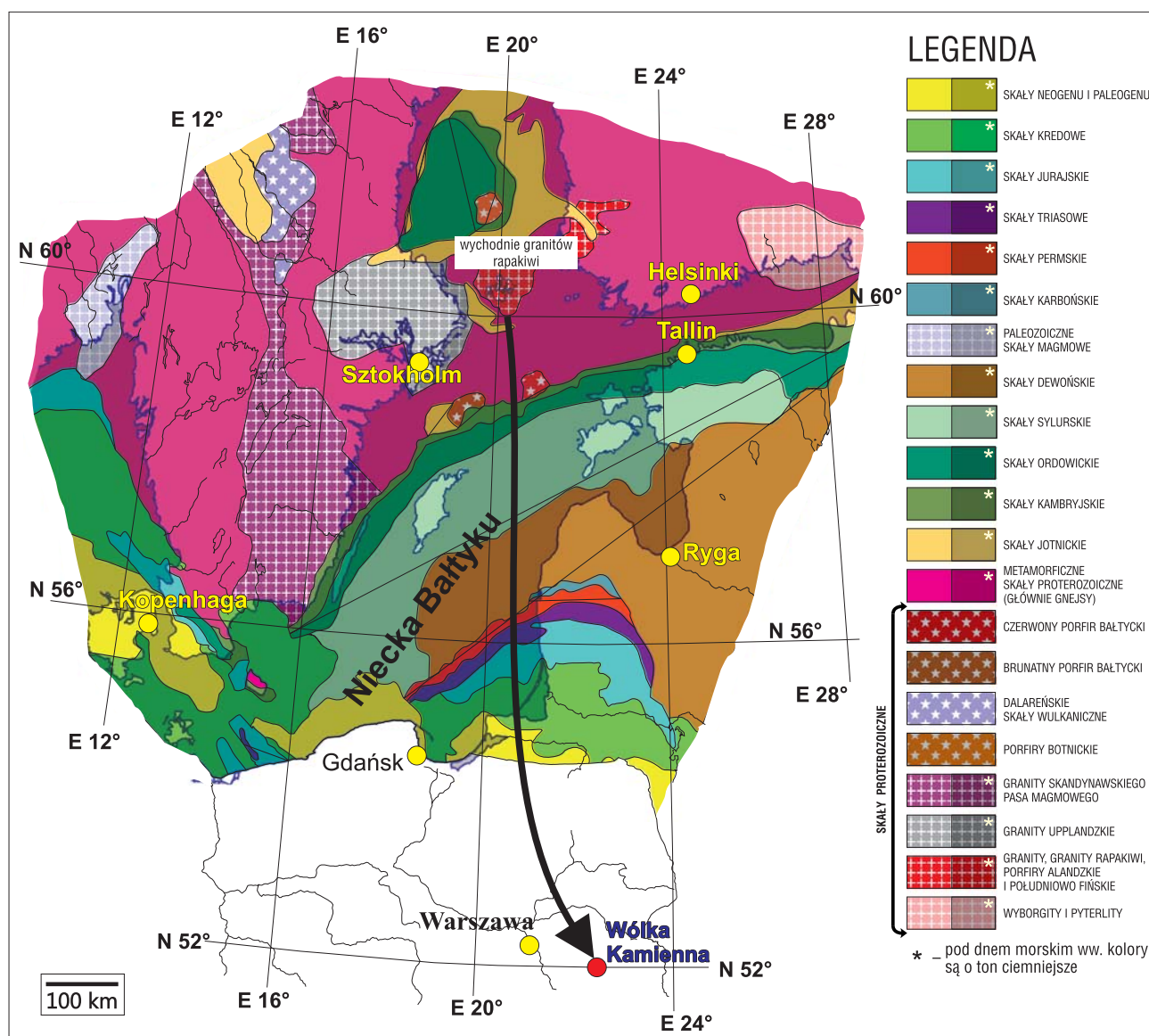
Do Wólki Kamiennej dotarł, przyniesiony przez lądolód, piękny okaz tego granitu odmiany czerwono-brązowej o wyraźnej strukturze porfirowatej. Wszystkie odmiany granitów rapakiwi mają wiele cech wspólnych. Są nimi przede wszystkim występowanie owoidalnych, większych, czerwonych lub brązowych skaleni potasowych, w otoczone szarego, miejscami brązowego czy zielonkawego plagioklastu (bogatego w Ca), zwykle o składzie oligoklastu, poprzerastanego wrostkami kwarcu, hornblendy i biotyty. Ze względu na swoją porfirową strukturę, granity rapakiwi bywają też nazywane „granitami z oczami”. Pomiędzy dominującymi skaleniami z obwódkami występują też lekko zaokrąglone mniejsze skalenie potasowe, plagioklast, kwarc oraz skupiska minerałów ciemnych – głównie wspomnianego już biotyty i hornblendy. Wśród minerałów akcesorycznych spotyka się głównie apatyt, cyrkon, fluoryt i epidot.

Niektóre czerwone granity rapakiwi w rejonie ogromnego masywu Wybarga nie posiadają obwódek oligoklastu, a przestrzenie pomiędzy skaleniami są zbudowane z drobniejszych kryształów ciemnoszarego lub brązowego kwarcu. Ta odmiana granitu rapakiwi jest nazywana pyterlitem.

Granity rapakiwi wyjątkowo łatwo ulegają procesom wietrzenia, stąd też ich nazwa – po fińsku „rapakivi” – oznacza zgniły bądź kruchy kamień. Widać to także na powierzchni głazu narzutowego w Wólce Kamiennej – wietrzenie atmosferyczne doprowadziło powoli do rozkruszenia powierzchni tego kamiennego „przybysza”.

Duże głazy narzutowe bardzo często stawały się bohaterami licznych legend, dlatego też w literaturze istnieje cała masa „diabelskich głazów”, „zaklętych karczm” i „ukrytych skarbów”. Głaz z Wólki Kamiennej także doczekał się swojej własnej, odrobinę bardziej magicznej historii. Według legendy kamień ten został przyniesiony przez polskiego diabła Borutę. Miejscowa legenda głosi:

„Bardzo dobrze powodziło się ludności zamieszkałej na tych terenach. Lasy pełne zwierzyny, drzewa, bujne zboża, miód i inne płody zapewniały dostatek. Nie było napadów ani kłótni. Polski diabeł Boruta nie mógł zdobyć »punktów« u Belzebuba, bo za mało ludzi sprowadził na złą drogę. Usiadł więc pod wierzbą i zamartwiał się swoim losem. Gdy się tak użalał nad sobą, spotkał wędrowca, który poznawszy powód niepokoju, doradził mu, żeby odciął spław Wisłą drewna, zboża i innych płodów do Gdańska. Wówczas, ludzie pozbawieni zbytu swoich towarów, zaczęli narzekać, kłócić się, napadać, kraść, a wtedy łatwiej będzie mógł ich kusić i nastawiać przeciwko sobie. W ten sposób zdobędzie »dodatnie punkty« u Belzebuba. Posłuchał Boruta i postanowił zbudować tamę na Wiśle. Polecił w Karpaty i zaczął nosić kamienie i zrzucać je do Wisły. Podczas kolejnego przelotu z kamieniem w pazurach, akurat nad Wólką, wybiła północ. W tym momencie

Ryc. 2. Szlak wędrowki gładu narzutowego z Wólki Kamiennej na tle mapy geologicznej Półwyspu Skandynawskiego i Niecki Morza Bałtyckiego (wyk. D. Gałązka, 2015). Fragment tablicy informacyjnej umieszczonej w Wólce Kamiennej

zapiał kogut. A gdy kogut zapieje o północy, diabeł traci na ten czas swoją moc. Tak było i tym razem. Boruta stracił moc i nie utrzymał kamienia, który wysunął mu się z pazurów, upadł na ziemię i wbił się głęboko. Leży tu do dziś. Od tego kamienia wieś Wólka została nazwana Wólką Kamienną”.

Gład narzutowy w Wólce Kamiennej jest jednym z niewielu (w tej części kraju) ocalałych świadków dynamicznie przebiegających zmian klimatycznych – następujących po sobie zlodowaceń i interglacjałów, które kształtują nasz krajobraz od prawie miliona lat.

W bieżącym roku kilkoro mieszkańców Wólki Kamiennej zdecydowało się zawiązać Grupę Nieformalną i złożyć wniosek o dofinansowanie w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Mazowsze Lokalnie. Jest to program, którego celem jest zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne, szczególnie w małych społecznościach lokalnych, które mają ograniczony dostęp do zasobów materialnych. Założeniem przedsięwzięcia była

integracja mieszkańców miejscowości wokół ich wspólnego dobra, jakim jest właśnie wyjątkowy i największy w powiecie siedleckim gład – pomnik przyrody nieożywionej. Przy pomocy pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie gład udało się opisać, mieszkańcy uporządkowali teren wokół niego, a w centrum miejscowości i przy kamieniu zainstalowano tablice informacyjne. Uroczyste odsłonięcie, z udziałem przedstawiciela PIG-PIB, miało miejsce 19 lipca 2015 r. w trakcie I Pikniku Rodzinnego mieszkańców Wólki Kamiennej. Zaaktywizowani mieszkańcy założyli stowarzyszenie o wdzięcznej nazwie RAPAKIWI, którego celem ma być rozwój miejscowości. Kolejnym krokiem będzie m.in. stworzenie swoistej ścieżki edukacyjnej – lapidarium z odpowiednio opisanych gładów i gładików pochodzących z okolicznych pól... w końcu to Wólka Kamienna.

Tomasz Borkowski